

В. У. Чэчат

ПЕДАГОГІКА СЯМЕЙНАГА
ВЫХАВАННЯ

Мінск 1995

У манаграфіі разглядаюцца сутнасць і спецыфіка сямейнага выхавання, актуальныя падыходы да яго задач і зместу ў сучасных умовах развіцця грамадства, знешнія і ўнутраныя фактары, якія ўплываюць на выхаванне дзяцей у сям'і. Акрэсліваюцца важнейшыя шляхі, сродкі і формы выхавання дзяцей у сям'і, прыёмных дзяцей у дзіцячых дамах сямейнага тыпу, выкарыстання традыцый народнай педагогікі ў сямейным выхаванні. Значнае месца адводзіцца бацькоўскім зносінам як важнаму сродку маральна-эмацыянальнага выхавання падлеткаў. Абазначаны тэндэнцыі ў інтэграцыі дзіцячага сада, школы, сям'і, устаноў і службаў мікрасоцыуму ў выхаванні дзяцей, раскрываюцца шляхі і формы псіхалага-педагагічнай асветы і навучання бацькоў, павышэння іх педагагічнай культуры.

Рэцэнзенты: кандыдат педагагічных навук *Н.К.Катовіч*;
намеснік дырэктара па вучэбна-
выхаваўчай рабоце мінскай беларускай
нацыянальнай гімназіі № 198 *С.У.Дормаш*

У аўтарскай рэдакцыі

© Нацыянальны інстытут
адукацыі, 1995

УВОДЗІНЫ

Сям'я і бацькоўскі дом на Беларусі ў пачатку XX ст., у якім сумесна пражывала некалькі пакаленняў (бабуля і дзядуля, бацька і маці, некалькі дзяцей рознага узросту, старэйшыя з якіх былі ўжо нават жанатыя ці замужнія), становіліся жыццёва важным асяроддзем і апорай для ўсіх членаў сям'і; першай і самай дзейснай школай маральнага і працоўнага выхавання, падрыхтоўкі дзяцей да самастойнага, у першую чаргу сямейнага, жыцця. Бацькі і старэйшыя члены сям'і асабістым станоўчым прыкладам выхоўвалі дзяцей, якія ў сумеснай з імі дзейнасці атрымлівалі неабходныя жыццёвыя, працоўныя і сямейныя навыкі. У такіх вялікіх і поўных сям'ях (нават калі дзеці і аддзяляліся, яны не парывалі сувязі з бацькоўскім домам) дзейнічала залатое агульнанароднае і адначасова агульначалавечае правіла: бацькі дапамагалі нашчадкам цвёрда стаць на ногі; дзеці ж у сваю чаргу ў знак удзячнасці і па правілах народнай этыкі і народных сямейных традыцый забяспечвалі бацькам спакойную старасць, даглядалі іх да самай смерці, нават калі яны становіліся цяжка хворымі ці нямоглымі, з павагай адносіліся да бацькі і маці. Поўныя сем'і выхоўвалі ўсіх членаў сям'і працавітымі, гуманнымі, чуйнымі, сардэчнымі людзьмі, якія заўсёды адклікаліся на гора іншых сем'яў і асобных людзей.

У традыцыйных вялікіх сям'ях здараліся і адмоўныя з'явы (канфлікты, спрэчкі, часовыя непаразуменні, адзінкавыя выпадкі распаду сям'і), але ў цэлым у той час на Беларусі амаль адсутнічалі разводы; дзяцей-сірот "не збывалі", як зараз, у дзяржаўныя ўстановы (іх бралі на выхаванне ў свае сем'і родзічы, суседзі, чужыя людзі; было прынята правіла, што "усё сяло глядзела сірацінку"); не было такой вялікай колькасці цяжкіх дзяцей і падлеткаў; не падвяргалася разнастайным дэфармацыям сям'я. Усё гэтыя і іншыя фактары і з'явы станоўча ўплывалі на сямейнае выхаванне, давалі добры эфект у выхаванні дзяцей дастойнымі людзьмі, працаўнікамі, сем'янінамі.

Кардынальныя змены ў сферы сям'і і сямейнага выхавання сталі адбывацца адразу ж пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года, калі быў абвешчаны прырытэт грамадскага над асабістым. Актыўна пачалі прапагандавацца "ідэі" і "палажэнні" аб знікненні буржуазнай сям'і,

якая трымалася толькі на капітале і прыватнай нажыве, якія былі закладзены К.Марксам і Ф.Энгельсам у "Маніфэсце Камуністычнай партыі" (1847-1848 гг.).

У сьвядомасьць людзей ўкараняліся думкі аб тым, што сям'я, сямейныя адносіны, усё сямейнае жыццё з'яўляюцца мяшчанствам, перашкаджаюць вялікай пралетарскай справе, сацыялістычнай рэвалюцыі, усеагульнай роўнасьці людзей; рабіліся вывады аб адміранні сям'і як інстытута, аб поўнай свабодзе жанчыны пры ўступленьні ў сувязь з мужчынам — "тэорыя шклянкі вады" (А.М.Калантай), аб шкоднасьці сямейнага выхаваньня. У рашэньнях I-ай партыйнай нарады па народнай адукацыі (1921 г.) указвалася, што формай, якая найбольш адпавядае мэце сацыяльнага выхаваньня дзяцей, павінен быць цяпер прызнаны дзіцячы дом, які ахоплівае поўнасьцю жыццё, выхаванне і навучанне дзіцяці ў грамадскай абстаноўцы без разлагаючага ўплыву індывідуалістычнай сям'і; практычна арганізуецца ў пралетарскай дзяржаве не як педагогічны капрыз, а як адзіна магчымая і рацыянальная форма грамадскага выратаваньня дзяцей.

Комплекс мер супраць сям'і, знішчэньне прыватнай уласнасьці, індустрыялізацыя, калектывізацыя і г.д. прывялі ў канцы канцоў да аслабленьня сям'і, яе паступовага распаду, дэмаралізацыі і дэградацыі сямейных адносін, да страты магутнай выхаваўчай функцыі сям'і. Уключэньне ў шырокіх маштабах мужчын і асабліва жанчын у грамадскую вытворчасць садзейнічала аслабленьню і амаль знікненьню функцый бацькі і маці ў якасьці галоўных работнікаў і выхавацеляў сям'і. Знікненьне гаспадыні дома (хатняй гаспадыні як самастойнай катэгорыі сям'і) і спробы замяніць натуральнае сямейнае выхаванне грамадскім праз развіццё сеткі дашкольных устаноў, дзіцячых дамоў, груп прадоўжанага дня, школ поўнага дня, прышкольных інтэрнатаў, школ-інтэрнатаў, рознага тыпу лагераў і да т.п. у цэлым не апраўдалі сябе. Усё гэта ў выніку прывяло да раз'яднаньня бацькоў, дзяцей, іншых членаў сям'і, адчужанасьці бацькоў ад дзяцей, а дзяцей ад бацькоў, да дэфіцыту зносін паміж імі, жорсткасьці ў адносінах паміж бацькамі, дзецьмі, родзічамі, росту вялікай колькасьці педагогічна няздольных сямей. Амаль поўнасьцю знік ці дэфармаваўся, асабліва ў гарадской сям'і, такі магутны выхаваўчы фактар, як сумесная сямейная працоўная дзейнасьць, калі ўсе члены сям'і працавалі, дабывалі сямейныя даходы і поўнасьцю імі распараджаліся. Бацькі перасталі расціць і *выхоўваць*

сваіх дзяцей як працаўнікоў-наследнікаў (хаця, як сведчыць вывучэнне, з канца 80-х гадоў у пэўных катэгорыях сямей пачаўся працэс адраджэння працоўных традыцый, падрыхтоўка дзяцей да наследніцтва). І бацькоўства і мацярынства прыкмента вырадзіліся, прынялі скажоныя формы, агульнапрынятыя стандарты.

Нестабільнасць у грамадстве і ў палітыцы, змяненні ў сацыяльнай структуры, крызіс у эканоміцы Беларусі ў 80-я-пач. 90-х гадоў аказалі істотны ўплыў на сям'ю, на выкананне ёю сваіх асноўных функцый: рэпрадукцыйнай (нараджэнне дзяцей), выхаваўчай, гаспадарча-эканамічнай, камунікатыўнай, рэкрэатыўнай (узаемадапамога, падтрыманне здароўя, арганізацыя вольнага часу, адпачынку), рэгулятыўнай (кантроль, рэалізацыя ўлады, аўтарытэт сям'і). Усе яны цесна звязаны паміж сабой, пастаянна ўзаемадзейнічаюць, узбагачаюцца, змяняюцца пад уплывам часу, розных абставін і фактараў. У сучасны момант у рэпрадукцыйнай функцыі заўважаецца імкненне да ўстойлівай тэндэнцыі маладзётнага тыпу сям'і па прычыне пагоршання сацыяльна-эканамічных умоў жыцця і адсутнасці даступных форм догляду дзяцей. У рэкрэатыўнай — узростанне ролі сям'і ў аказанні як матэрыяльнай, так і маральна-псіхалагічнай дапамогі дзецям, непрацаздольным, састарэлым, нямоглым членам сям'і і родзічам. У выхаваўчай — з'яўленне складанасцей і цяжкасцей у выхаванні дзяцей, асабліва падлеткавага і юнацкага ўзросту; у наладжванні з імі зносін; у падрыхтоўцы іх грамадзянамі, працаўнікамі і сем'янінамі; у гуманізацыі жыццядзейнасці дзяцей і абароне іх правоў; у выкарыстанні сучасных шляхоў, сродкаў і форм выхавання і тых, якія назапашаны ў народнай сямейнай педагогіцы беларусаў. На выхаваўчую функцыю моцна ўплываюць тэндэнцыі, з'явы і працэсы, што адзначаюцца ў апошнія гады ў Рэспубліцы Беларусь: скарачэнне размераў сям'і і перавага ў абсалютнай большасці простаі (нуклеарнай) сям'і; з'яўленне вялікай колькасці сямей, якія знаходзяцца ў бядотным становішчы; рост колькасці дзяцей-сірот пры жывых бацьках, дзяцей, якія застаюцца без бацькоўскай апекі, безнадзорных дзяцей; абмежаванне магчымасцей сямей па догляду за старымі і інвалідамі; паяўленне ў сям'ях насілля і жорсткага абыходжання з жонкай (мужам), дзецьмі і старымі; пагоршанне адносін паміж бацькамі і дзецьмі на глебе вострых ідэалагічных разыходжанняў; праяўленне адчужанасці паміж дзецьмі і бацькамі на сямейным узроўні; значнае аслабленне, а то і адсутнасць мужчынскага

ўплыву на фарміраванне асобы дзіцяці; страта сямейных сувязей, крушэнне жыццёвых перспектывы бацькамі і дзецьмі; павелічэнне колькасці дзяцей з адхіленнямі ў паводзінах ад агульнапрынятых норм (злоўжыванне алкаголем і наркатыкамі, крадзеж, насілле, прастытуцыя і да т.п.); непадрыхтаванасць сям'і да вядзення здаровага ладу жыцця; нізкі ўзровень педагагічнай культуры, выхаванасці бацькоў і адпаведна слабы выхаваўчы патэнцыял вялікай колькасці сямей; непадрыхтаванасць юнакоў і дзяўчат да сямейнага жыцця.

У сувязі са сказаным важнае значэнне набывае даследаванне праблем сямейнага выхавання, пошук яго дзейсных шляхоў, сродкаў і форм.

Агульныя праблемы сямейнага выхавання знаходзяць адлюстраванне ў працах вядомых педагогаў айчыннай і замежнай педагагічнай навукі (Я.А.Каменскі, Н.К.Крупская, П.Ф.Лесгафт, А.С.Макаранка, І.Г.Песталоцці, Ж.-Ж.Русо, В.А.Сухамлінскі, С.Т.Шацкі, К.Д.Ушыцкі).

Сям'я і яе разнастайныя функцыі прыцягваюць увагу дэмографай, грамадазнаўцаў, юрыстаў (Ю.А.Арбатаў, А.Г.Волкаў, Д.М.Чэчот, В.М.Шубкін, З.Я.Янкоў).

Розныя аспекты сям'і і сямейнага выхавання раскрываюцца ў працах філосафаў і сацыёлагаў (В.Р.Афанас'еў, А.І.Баранаў, М.А.Бердзееў, І.В.Бястужаў-Лада, Л.П.Буева, В.В.Разанаў, Ю.Б.Рурыкаў, У.С.Салаўёў, М.Я.Салаўёў, В.Я.Цітарэнка, М.Ф.Фёдараў, А.Г.Харчаў, В.М.Шардакоў); псіхологаў (Б.Т.Ананнеў, А.А.Бадалёў, К.П.Волкаў, А.Р.Кавалёў, С.В.Кавалёў, І.С.Кон, В.А.Круцецкі, У.Л.Ляві, М.Д.Лявітаў, А.У.Пятроўскі, А.М.Прыхажан, А.С.Співакоўская, Н.М.Талстых, Г.Т.Хаментausкас); псіхатэрапеўтаў (А.І.Захараў, Б.Д.Карвасірскі, С.Ю.Купрыянаў, А.Я.Лічко, Э.Г.Эйдамілер, В.В.Юсціцкі); педагогаў (Ю.П.Азараў, А.М.Астрагорскі, Л.Ф.Астроўская, Т.М.Афанас'ева, І.В.Грабеннікаў, В.А.Кан-Калік, П.Ф.Капцераў, С.Э.Каркліна, В.Г.Кір'янава, І.Я.Кошалева, Л.У.Кузняцова, П.Ф.Лесгафт, А.М.Нізава, Л.А.Нікіціна, Б.П.Нікіцін, Л.М.Панкова, Т.С.Панфілава, А.А.Пінт, Л.Р.Пінчук, М.І.Пірагоў, Р.С.Паяркава, А.Я.Студэнтэ, Л.Д.Суслапаравы і інш.); замежных сацыёлагаў (К.Вітэк, Л.Дэкер, П.Натарп); псіхологаў (А.Адлер, М.Айнсворз, Р.Байярд і Д.Байярд, Д.Добсан, М.Клімава-Фюгнерава, Я.Колухава, Й.Лангмейер, Д.Лешлі, П.Ліч, З.Мацейчэк, Э.Піклер, А.Торэ, А.Фрэйд, А.Шпіц); псіхатэрапеўтаў і псіхіятраў (Д.Боулбі, Р.Кэмпбэл, В.Сацір, А.Фром); педагогаў (Л.Ан-

зорг, Х.Дж.Джайнот, Т.Дела, М.Земска, Я.Корчак, З.Марава, Л.Пэрну, Б.Спок, Г.Філіпчук, Ф.Хорват, Э.Шарнхорст, Х.Штольц).

Беларускія вучоныя (філосафы, псіхолагі, педагогі, сацыёлагі, юрысты, эканамісты) з 20-30-х гадоў даследавалі праблемы сям'і і сямейнага выхавання ў самых розных аспектах. У прыватнасці: сям'я і шлюб у іх гістарычным развіцці, нацыянальныя і рэлігійныя абрады і звычаі ў грамадстве і ў сям'і (Б.Э.Быхаўскі, С.М.Васілеўскі, С.Я.Вольфсан, Н.М.Нікольскі, П.Я.Панкевіч, Б.Я.Смулёвіч); роля сям'і ў грамадстве і яе прававы статус (Т.Я.Чумакова, М.Р.Юркевіч); маральна-духоўныя асновы сямейна-шлюбных адносін, сям'я і культура (С.Д.Лапцёнак, А.С.Лапцёнак); тэндэнцыі развіцця адукацыі, адукацыйных сістэм у свеце, Беларусі і роля сям'і ў выхаванні інтэлектуальнай, творчай асобы дзіцяці (М.І.Латыш, У.П.Пархоменка); дэмаграфія і працоўныя рэсурсы сям'і (У.А.Балцэвіч, А.В.Казловіч, М.А.Мястоўскі, С.А.Польскі, А.А.Рыкаў, Я.І.Рубін, Л.П.Шахоцька); жаночая праца ў сям'і і ў грамадстве (Л.Ф.Філюкова, З.М.Юк, Т.Д.Ярмоленкава); праблемы маладой сям'і (С.Н.Бурава, А.К.Воднева, Л.М.Гарбаценкава); становішча маці-адзіночкі, матэрыяльна-бытавыя праблемы сям'і (Г.В.Якаўлева, З.Л.Каралёва).

Карысныя даследаванні праведзены на такіх праблемах, як псіхалогія ўзаемаадносін і зносін у сям'і (Я.Л.Каламінскі, І.А.Фурманаў, Н.А.Цыркун); псіхатэрапія ў сям'і, пераадоўванне стрэсаў у бацькоў і дзяцей (А.А.Аладз'ін, Л.А.Паргаменшчык); прававыя і сацыяльна-педагагічныя асновы абароны дзіцяці ў грамадстве, дзіцячых арганізацыях, сям'і (С.С.Бубен, Л.І.Смагіна, У.Т.Кабуш, В.У.Чэчат); падрыхтоўка моладзі да сямейнага жыцця, да бацькоўства і мацярынства, палавое выхаванне, сексуальныя адносіны (А.А.Дабровіч, В.Я.Каган, Д.З.Капусцін, А.С.Красоўскі, М.Ц.Кузняцоў, У.П.Пятрышча, Л.І.Санюкевіч, А.М.Сізанаў, М.В.Якшэвіч).

Беларускімі педагогамі сумесна з псіхолагамі, сацыёлагамі, урачамі незапашана многа даных на праблемах сямейнай педагогікі, выхаванні дзяцей у сям'і, сумеснай дзейнасці дзіцячага сада, школы, сям'і і грамадскасці па выхаванні дзяцей, педагагічнай культуры бацькоў (У.Ф.Валадзько, А.А.Грымаць, Т.К.Кароткіна, В.Р.Сянько, Я.І.Сярмяжка, І.Ф.Харламаў, В.У.Чэчат); розных бакоў і асаблівасцей выхавання дзяцей у сям'і: сям'я як асяроддзе для духоўнага развіцця асобы, яе грамадзянскага, патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання

(Д.І.Вадзінскі, В.В.Мартынава, Л.Я.Ніканава); маральнага выхавання і самавыхавання, адносін бацькоў і дзяцей, выхавання ў дзяцей гуман-ных пачуццяў (К.У.Гаўрылавец, В.І.Жукоўская, І.І.Казімірская, А.І.Коча-таў, К.І.Моніч, В.І.Няфёдаў, Ю.Ю.Шчэрбань, А.В.Шастаковіч); працоў-нага выхавання дзяцей (С.Ц.Дзямешка, З.С.Курбыка, А.Я.Точын, І.Д.Чарнышэнка); выхавання свядомай дысцыпліны, культуры павод-зін, этыкету, зносін бацькоў і дзяцей (А.Г.Грыгор'ева, Л.М.Дрозд, Л.М.Рожына); здароўя і фізічнага развіцця дзяцей (А.А.Крукава, К.А.Ку-лінковіч, Н.Ц.Лебедзева); асаблівасці індывідуальнага падыходу да цяжкіх у выхаванні дзяцей (Н.М.Вярцінская, В.Р.Сянько); уплыў на сям'ю сацыяльнага асяроддзя, падрыхтоўка сацыяльных педагогаў для ра-боты з сям'ёй (Н.П.Баранава, Я.Д.Грыгаровіч, А.І.Ляўко, Ж.І.Міцкевіч, А.І.Тэся, І.В.Цімашэнка і інш.).

Сучасная сацыяльна-эканамічная і палітычная сітуацыя, якая пры-вяла да глыбінных змяненняў у сем'ях, у грамадскай і індывідуальнай свядомасці людзей, працэс дэмакратызацыі і гуманізацыі грамадст-ва, адраджэння нацыянальнай самасвядомасці бацькоў і дзяцей пат-рабуюць удакладнення традыцыйных поглядаў на праблему сямейна-га выхавання, пераасэнсавання яго многіх аспектаў з улікам станоў-чых сусветных тэндэнцый.

У 1989 г. Генеральная Асамблея Арганізацыі Аб'яднаных Нацый абвясціла 1994 год Міжнародным годам сям'і (дарэчы, па рашэнні ААН, пачынаючы з 1994 г., 15 мая кожны год адзначаецца ва ўсіх краінах свету як Міжнародны дзень сям'і). У дакументах ААН сям'я разглядаецца ў якасці асноўнай ячэйкі грамадства, якая выконвае важ-ныя сацыяльна-эканамічныя функцыі, забяспечвае натуральнае ася-роддзе для матэрыяльнай, фінансавай і эмацыянальнай падтрымкі, што неабходна для росту і развіцця яго членаў, асабліва малых дзя-цей, а таксама для клопату аб іншых утрыманцах — састарэлых, інва-лідах і нямоглых. Сям'я застаецца найважнейшым асяроддзем збера-жэння і перадачы нацыянальна-культурных каштоўнасцей [9, 6].

Насуперак усім ультрамодным "тэорыям" і "практычным эксперы-ментам" (сумеснае жыццё мужчыны і жанчыны без афармлення шлю-бу ці яго афармленне праз некалькі гадоў; практыка адкрытага шлю-бу, які скасоўваецца пры першым жаданні мужчыны ці жанчыны; гру-павы шлюб ці камуна з рознымі варыянтамі сужыцця; узаемны абмен партнёрамі; тэндэнцыя пэўнай катэгорыі жанчын нараджаць дзяцей

па-за шлюбам; “традыцыя” другой катэгорыі жанчын наогул не выходзіць замуж і не нараджаць дзяцей і да т.п.) сям’я як першасная і ўнікальная біясацыяльная ячэйка выстаяла ва ўсіх краінах свету. Яе ўстойлівасць і прагрэсіўнасць пацвярджае наступны паказальны вывад сацыёлагаў: хоць і відавочны рост разводаў у краінах свету, аднак у цэлым колькасць сямей не змяншаецца; гэта значыць, што тыя, хто скасаваў шлюб, рана ці позна ўступаюць у новы ці вяртаюцца да ранейшага. Як сведчыць статыстыка, для XX ст. увогуле характэрна змяншэнне колькасці людзей, якія ніколі не ўступалі ў шлюб і, наадварот, павелічэнне колькасці асоб, якія знаходзяцца ў шлюбе [39, 40-41]. У Рэспубліцы Беларусь, напрыклад, на пачатак 1995 г. пражывала 2 млн. 756 тыс. сямей, у якіх налічвалася больш за 9 млн. чалавек, г. зн. 92-94% усяго насельніцтва рэспублікі.

У большасці развітых краін свету ў 70-х пач. 90-х гг. прыкметна акрэслілася адзіная тэндэнцыя да ўмацавання сям’і, абвясчэння яе культуры і агульначалавечай каштоўнасці, да паўнацэннага развіцця і выхавання дзяцей ва ўмовах сям’і. Асабліва ўвага на дзяржаўным узроўні ў Англіі, ЗША, Францыі, Швецыі была ўдзелена сям’і ў 70-я гады, калі крызіс у яе развіцці па эканамічных, дэмаграфічных і сацыяльна-псіхалагічных прычынах дасягнуў свайго апагею. У гэтых дзяржавах быў узяты стратэгічны накірунак на ўмацаванне сям’і, падняцце яе прэстыжу, незаменнасць у выхаванні дзяцей. “Мы — партыя сям’і” (з выступлення М.Тэтчэр на канферэнцыі кансерватыўнай партыі Англіі, 1977 г.); “Наш фундаментальны прынцып — неабходнасць захоўваць і засцерагаць сям’ю. У нашым зменлівым і трывожным грамадстве і ў жорсткім свеце сям’я з’яўляецца фактарам стабільнасці, месцам, дзе чалавек адчувае сябе ў бяспечнасці, сустракае клопат і ласканасць. Пагэтану трэба зрабіць усё для таго, каб дзеці нашай краіны нарадзіліся і вырасталі ў здаровых і моцных сем’ях” (з выступлення прэзідэнта Францыі Жыскара д’Эстэна, 1974 г.); “Умацаванне сямейных каштоўнасцей — галоўны клопат прэзідэнта Злучаных Штатаў” (1992 г.) [43, 3].

На вялікую каштоўнасць сям’і ў жыцці і ў выхаванні дзяцей указваюць жанчыны і маці. Так, пры абследаванні ў Францыі каля 90% жанчын у шкале “шчасце” на першае месца паставілі “сямейны ачаг”. Аналагічная сітуацыя наглядаецца ў Беларусі, Даніі, ЗША, Нарвегіі,

Расіі, Швецыі і іншых краінах: большасць жанчын выказваюцца за вернасць сямейнаму укладу жыцця.

У Швецыі для кожнай сям'і і дзіцяці, у тым ліку і прыёмнага (усыноўленага), (звыш 20 тысяч дзяцей з розных краін свету, у тым ліку і з Рэспублікі Беларусь, усыноўлены шведскімі сям'ямі) створаны спрыяльныя ўмовы для паўнацэннага развіцця і выхавання. Усе дзеці і іх сем'і атрымліваюць такія сацыяльныя выгады:

— дапамога бацькам (што адпавядае дапамозе парадазі), якая выплачваецца на працягу 9 месяцаў з дня прыбыцця ўсыноўленых дзяцей;

— дапамога дзецям да 16 гадоў;

— бясплатнае медыцынскае і зубалячэбнае абслугоўванне;

— бясплатныя рэгулярныя медыцынскія агляды дзяцей;

— бясплатнае школьнае навучанне, харчаванне і падручнікі;

— дапамога, якая неабходна для догляду дзяцей з фізічнымі ці разумовымі недахопамі;

— дзіцячая пенсія ў выпадку смерці бацькоў і інш.

Сацыяльныя службы, якія маюцца ў кожнай камуне, вядуць канкрэтную індывідуальную дыферэнцыраваную работу з бацькамі і дзецьмі, якія аказаліся ў неспрыяльных умовах ці экстрэмальных сітуацыях (дарэчы, такіх сямей і такіх дзяцей у краіне невялікая колькасць; вобразна кажучы, менш як сацыяльных работнікаў, сацыяльных педагогаў і тых спецыялістаў, што займаюцца праблемамі сям'і).

На аснове палажэнняў Канцэпцыі адукацыі і выхавання ў Беларусі (1993 г.), Канцэпцыі выхавання ў нацыянальнай школе Беларусі (1993 г.), Стратэгіі рэфармавання сістэмы выхавання (1995 г.) аб сямейным выхаванні як неад'ёмнай часткі нацыянальнай сістэмы выхавання, аб ролі сям'і і сямейнага выхавання ў сацыялізацыі асобы дзіцяці, яе паўнацэнным развіццям і выхаванні, здабыццём станоўчага вопыту выхавання дзяцей у сям'і, у сумеснай дзейнасці школы, сям'і і грамадскасці у 70-пач. 80-х гадоў, матэрыялаў і вопытна-эксперыментальных даных шматгадовых даследаванняў аўгара ў манаграфіі даюцца тэарэтычныя аспекты і метадычныя падыходы да сямейнага выхавання. У ёй знаходзіць адлюстраванне спецыфіка сямейнага выхавання як зыходнага (першаснага) выхаваўчага інстытута, актуалізацыя яго асноўных задач і зместу ў сучасных умовах, важнейшыя шляхі, сродкі і формы выхавання ў сям'і грамадзяніна, працаўніка, сям'яніна, выка-

рыстанне ў выхаванні дзяцей багатых традыцый народнай сямейнай педагогікі беларусаў.

Удзяляюцца ўвага разгляду функцыянавання дзіцячых дамоў сямейнага тыпу як адной з форм уладкавання ў сям'ю дзяцей-сірот і дзяцей, якія засталіся без бацькоўскай апекі, і асабліваасцяж выхавання дзяцей ва ўмовах гэтай новай незвычайнай сям'і.

Аналізуюцца зносіны бацькоў з дзецьмі ў якасці эфектыўнага сродку маральна-эмацыянальнага выхавання асобы дзіцяці, вызначаюцца функцыі зносін у працэсе выхавання (інфармацыйна-пазнаваўчая, эмацыянальная, рэгулятыўная і карэкціровачная).

З улікам станючага вопыту папярэдніх гадоў намячаюцца сучасныя тэндэнцыі ў інтэграцыі намаганняў сям'і, дзіцячых дашкольных устаноў, школы, дзяржаўных і грамадскіх устаноў і службаў мікрасоцыуму ў працэсе выхавання падростаючага пакалення.

Вялікая ўвага ўдзяляецца праблеме павышэння педагагічнай культуры бацькоў як аднаго з дзейных шляхоў узбагачэння выхаваўчага патэнцыялу сучаснай сям'і. Разглядаюцца шляхі і формы псіхалагапедагагічнай асветы і навучання бацькоў, якія садзейнічаюць пераадольванню няўпэўненасці ў сваіх сілах і магчымасцях як выхавацеляў, нармалізуюць іх асабістае жыццё, паляпшаюць выхаванне дзяцей і абарону іх правоў, зніжаюць і аперэджаюць негатыўныя сацыяльныя з'явы ў грамадстве.